

INGLIZ, RUS VA O'ZBEK TILLARIDA "BILIM" KOMPONENTIGA EGA BO'LGAN MAQOLLAR

*S. Abdullayeva*¹

Annotatsiya:

Maqola rus, ingliz va o'zbek tillaridagi "bilim" komponentli maqollarni tahlil qilib, ushbu tushunchaning turli madaniyatlarda ahamiyati va universalligini ta'kidlaydi. Ko'rib chiqilgan barcha til an'alarida bilim kuch, ta'sir va maqsadlarga erishish imkoniyati bilan bog'liq. Maqollar bilim va jasorat, bilim va kuch o'rtasidagi falsafiy va amaliy munosabatlarni aks ettiradi. Shuni ta'kidlash kerakki, turli madaniyatlarda bu munosabatlar turli xil ma'nolarga ega bo'lishi mumkin: G'arb an'alarida bilim taraqqiyot va erkinlik bilan, Sharqda esa ma'naviy kuch bilan chambarchas bog'liq.

Kalit so'zlar: madaniyat, ma'rifat, kuch, jasorat, tajriba

doi: <https://doi.org/10.2024/bzroqv68>

Maqol-bu xalq donoligi, hayotiy tajriba va axloqiy saboqni etkazadigan qisqa, majoziy va ko'pincha metaforik ibora. Maqollarda odatda hayot, insoniy munosabatlar va tabiat haqidagi umumlashtirilgan kuzatishlar mavjud bo'lib, ular qisqacha shaklda ifodalanadi. Ular avloddan-avlodga o'tib kelmoqda va og'zaki nutqda muayyan vaziyatlarni yoki axloqiy tamoyillarni ta'kidlash yoki tushuntirish uchun keng qo'llaniladi.

Bilim-bu odam o'rganish, tadqiqot qilish yoki shaxsiy tajriba orqali oladigan ma'lumotlar, faktlar, ko'nikmalar va tajribalar majmuasidir. Bu haqiqatni boshqaradigan qonunlar va tamoyillarni tushunishni va ushbu ma'lumotlarni muammolarni hal qilish, qaror qabul qilish va hayotning turli sohalarida maqsadlarga erishish uchun qo'llash qobiliyatini o'z ichiga oladi. S. I. Ozhegovning ta'rifiga ko'ra, bilim – bu ong orqali voqelikni o'zlashtirish; fan, shuningdek, ma'lum bir sohadagi jamlangan ma'lumotlarni o'z ichiga oladi [Ожегов С.И., 2019, с. 403].

Bilim haqidagi maqollar inson hayotidagi bilim, o'rganish va tajribaning ahamiyati va zarurligini aks ettiradi. Bunday maqollar muvaffaqiyatga erishish, aqlni rivojlantirish va hayotdagi qiyinchiliklarni yengish qobiliyatidagi bilimlarning rolini ta'kidlaydi. Ular bilim kuch va ishonch manbai degan xalq donoligi va e'tiqodlarini yetkazadilar.

Rus maqoli где нет знаний, там нет и смелости (tom ma'noda bilim bo'lmagan joyda jasorat yo'q) [Мокиенко В.М., Никитина Т.Г., 2007, b.254] degan ma'noni bildiradi, agar sizning boshingizda bilim bo'lmasa, unda sizda ishonch bo'lmaydi. Maqol turli madaniyatlarda keng tarqalgan azaliy donolikni aks ettiradi. Bilim har doim omon qolish va muvaffaqiyatning asosiy vositasi sifatida qadrlangan,

¹ *Abdullayeva Sanobar Bahrillayevna, Samarqand davlat chet tillar instituti, Samarqand, O'zbekiston*

ayniqsa qiyin yoki xavfli sharoitlarda. Bilimsiz jasorat boshqa madaniyatlarda ma'no jihatidan yaqin bo'lgan maqollar bilan tasdiqlangan beparvolik sifatida qaralishi mumkin. Tajriba va bilim qadrlanadigan jamiyatlarda (masalan, hunarmandlar, olimlar, harbiy strateglar orasida) bilimsiz jasorat fazilat sifatida hisoblanadi. Zamonaviy dunyoda ham bu maqol dolzarbdir: u qarorlarda asosli ishonch va jasorat faqat kerakli ma'lumot va bilim mavjud bo'lganda mumkinligini ta'kidlaydi. Ko'p madaniyatlarda bilim ma'rifat bilan, jasorat esa aktiv hayotiy pozitsiya bilan tasavvur qilmoqda. Masalan, rus madaniyatida jasorat ko'pincha dürtüsellik bilan emas, balki donolik va uzoqni ko'rish bilan bog'liq. Maqolda ta'kidlanishicha, haqiqiy jasorat o'z bilimlariga bo'lgan ishonchdan kelib chiqadi, bu ratsionallik va pragmatizm falsafasiga yaqin. Shunday qilib, maqol sabab-oqibat bilan bog'langan ikki qismdan iborat: "bilim bo'lmagan joyda" — sababni ko'rsatadi, "jasorat yo'q" — oqibat. Bilimning yetishmasligi odamni ishonchsiz va jasur qarorlarga layoqatsiz qiladi.

Ingliz maqol *knowledge is power* ham bilim kuchini tavsiflaydi [Кусковская С.Ф., 1987, с.9]. Maqol shuni anglatadiki, inson bilimga ega va bilim kuchidan foydalangan holda o'z hayotini to'liq nazorat qila oladi. Bilimga ega bo'lish, uni saqlab qolish va kelajak avlodga yetkazish qobiliyati insonni qudratli qiladi. Bu unga tabiat kuchlarini boshqarish va ulardan o'z manfaati uchun foydalanish imkonini beradi. Maqol ingliz faylasufi Frensis Bekonga tegishli bo'lib, u o'z asarlarida bilim kuchning asosi ekanligini ta'kidlagan. Ilm-fan va falsafa faol rivojlana boshlagan Uyg'onish davrida bilim jamiyat taraqqiyoti uchun asosiy vosita sifatida qaraldi. Ta'lim va fanning ahamiyati jamiyatda sezilarli o'zgarishlarga olib keldi.

Maqol hoh shaxsiy, hoh ijtimoiy, hoh siyosiy sohada bo'lsada, bilim ta'sir va nazorat manbai degan fikrni ifodalaydi. U bilim va maqsadlarga erishish qobiliyati o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatadi, ta'lim va axborotning tarixiy va zamonaviy istiqboldagi ahamiyatini aks ettiradi.

O'zbek tilida avvalgi ikkita maqolga o'xshash ma'noga ega maqol: kuch – bilimda, bilim – kuchda [Шомақсудов Ш., Шорахмедов Ш. 2001, b. 404]. Maqol ko'zgu aksidek ikkita qismidan iborat bo'lib, ularning har biri ikkita tushunchaning — kuch va bilimning o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydi. Ikkala tushuncha ham bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bir butunni tashkil qiladi. Maqol bilim insonga kuch beradi degan fikrni aks ettiradi — bu ko'plab madaniyatlarda uchraydigan an'anaviy fikr. Ammo bu erda chuqurroq ma'no qo'shiladi: kuch ham bilim olish va saqlash uchun muhim komponent hisoblanadi. Masalan, shaxs yoki jamiyat kuch va ta'sirga ega bo'lgan sharoitda ular bilimga kirishni yaxshiroq tashkil qilishlari, ularni to'plash va tarqatish uchun sharoit yaratishlari mumkin.

Turli madaniyatlarda bilim va kuchning ma'nosi turli yo'llar bilan talqin qilinishi mumkin. G'arb an'analarida bilim ko'pincha taraqqiyot va shaxsiy erkinlik bilan, kuch esa ta'sir va hukumat bilan bog'liq. Ba'zi Sharq falsafalarida bilim va kuchni ma'naviy nuqtai nazardan tushuniladi: bilim ichki kuchga erishish vositasi, kuch esa dunyoni va o'zini anglash usuli bo'lishi mumkin. Shunday qilib, ushbu maqol madaniy kontekstga qarab ham oqilona, ham ma'naviy mazmunga ega bo'lishi mumkin. Maqol bu ikki tushunchaning o'zaro bog'liqligini ko'rsatib, biri ikkinchisini kuchaytirishini ta'kidlaydi. U tsiklik g'oyaga asoslanadi: bilim kuch beradi va kuch bilimlarni to'plash uchun yangi imkoniyatlar ochadi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, bilim nafaqat odamlarga vaziyatni nazorat qilish va muvaffaqiyatga erishish imkonini beradi, balki ichki kuch va ishonch manbai hamdir.

Maqollar, xalq donoligini etkazish vositasi sifatida, bilim va kuch bir-biriga bog'liq va bir-birini kuchaytiradi degan fikrni yetkazishning universal usuli bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

[1]. Кусковская С.Ф. Сборник английских пословиц и поговорок. – Мн.: Выш.шк.,1987. – 253 с.

[2]. Мокиенко В.М., Никитина Т.Г. Большой словарь русских поговорок. – М.: ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2007. – 774 с.

[3]. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка: 28-е изд., перераб. — Москва: Мир и Образование, 2019. — 1376 с.

[4]. Шомақсудов Ш., Шорахмедов Ш. Маънолар махзани. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2001. – 448 б.